

П'єр Луїс

Pierre Louÿs.

ПЕРЕДМОВА

*Руїни старогрецької давнини наводять нас на думку,
яким саме чином сучасне життя могло б стати
цілковито стерпним.*

Ріхард Вагнер

Учений Продік Кеоський¹, котрий став знаменитим наприкінці V ст. до Р. Х., написав відому притчу «Геракл, який вагається між Насолодою та Чеснотою», що її св. Василій радив християнам до розмислу. Відомо, що Геракл обрав Чесноту, і це згодом допомогло йому здійснити певну кількість великих злодіянь супроти Ланей, Амазонок, Гесперид та Гігантів.

Якби Продік лише цим й обмежив себе, то написав би звичайнісіньку байку з доволі прозорими натяками, але він був справжній філософ, тож у зібранні написаних ним казок «Години», що складається з трьох частин, він виклав різні – з усіх поглядів – моральні постулати для трьох вікових категорій людей. Дітям він ставив за приклад самовідданий вибір Геракла; юнакам – Паріса, націленого на Насолоду; зрілим же людям він казав приблизно таке: «Одного разу Одиссей, полюючи в передгір'ї Дельфів, зустрів двох вродливих незайманих дів, котрі трималися за руки. Одна мала кучері, що пахтіли фіалками, чистий погляд і суворо стиснуті уста; вона сказала героєві: «Я – Аретей!» У другій були аж прозорими повіки, тонкі руки та ніжні перса; вона сказала: «Я – Тріфея!» А разом вони промовили: «Вибери одну з нас!» Та лукавий Одиссей відповів хитромудро: «Хіба можна вибрати одну із вас двох нерозлучних? Очі, котрі бачили одну з вас, бачили лишень бліду тінь. Як щира чеснота не може

¹ Продік Кеоський (бл. 460 р. до Р. Х. – 380 р. до Р. Х.) – давньогрецький філософ, досократик, софіст. Нар. на о. Кеос. – Тут і далі примітки перекладача.

позбавити себе тих вічних радощів, що їх приносить насолода, так і слабкість природи не може існувати без величі душі. Я йду за вами двома, покажіть мені дорогу!» Тільки-но Одиссей вимовив такі слова, як двоє цих видінь зійшлися воедино, і він захоплено збагнув, що спілкувався зі знадливою та щедрою Афродітою».

* * *

Головна героїня роману – антична куртизанка, але хай це не бентежить читача: жодних збочень він не стріне на цих сторінках. Красуня не зваблює відлюдника, не спокушає святого, її не схилить до пороку божество, і цим вона відрізняється від схожих персонажів сучасної літератури. Це звичайна куртизанка, безсоромна й пристрасна в усьому, що притаманне цій найдавнішій професії, вона поважає всіх людей, котрі, як і вона, вільні щодо власного вибору. Вона не вважає себе гідною стояти на високих щаблях суспільної драбини, проте й не може уявити, що хтось наважиться заклеїти осудом її за це... або ж зрозуміти її... чи пробачити їй... Усе це неприйнятне для неї. Тому потребує пояснень для сучасного читача.

Досі, звертаючись до читача, література використовувала хитрощі з відразливим для мене лицемірством. «Я зображав Насолоду, – запевняє письменник, – якою вона є насправді, аби уславити Чесноту». Це неабияке лицемірство, і я не маю наміру вести цією второваною стежкою читача роману, події якого розгортаються в Александрії. Бо тілесне кохання, Ерос, у всіх його виявах і з усіма наслідками, були для еллінів завжди доброчесними почуттями, незмінно гідними шанування. У давні часи еротику не вважали розпустою й безсоромністю, що їх через ізраїльтян привнесли в християнство релігійні догмати. З подивом і обуренням виступав проти цього, приміром, Геродот. «Серед деяких народів вважається безсоромністю показатися на людях оголеними. Це справжнє варварство!» Елліни чи римляни, виказуючи зневагу до чоловіка, котрий аж надто вчащав до певної категорії жінок, називали його словами, що нині означають всього-на-всього не надто

образливе «прихильник адюльтеру» чи щось таке подібне. Якщо чоловік і жінка, не поєднані шлюбом, віддавалися плотському коханню, не приховуючи цього, це вважалося приватною справою й анікогісінько не шокувало. Саме тому не можна оцінювати вчинки давніх людей з погляду сучасної моралі. Саме тому я й написав свою книжку з такою легкістю, з якою пересічний еллін сприйняв би показані в ній події та пристрасті. Я хотів би, щоб саме так її й сприймали сучасні читачі.

Велика література античності – це не лишень предмет для вивчення в коледжах. Проте якби мсьє Муне-Сюллі¹ виконував роль Едіпа без купюр, поліція призупинила б виставу. Якби мсьє Леконт де Ліль² не викреслив із Теокрита чималі шматки, то на його книжку було б накладено арешт під час продажу щонайперших примірників. Аристофана вважають генієм, проте маємо чудові уривки із сили-силенної комедій понад ста тридцяти інших еллінських поетів, зокрема Алексіса, Філетера, Страттіса, Евбуліда, Кратіноса, що залишили нам прекрасні твори, які ніхто, проте, не зважиться перекласти зі старогрецької як «сороміцький збірник».

Намагаючись захистити еллінські звичаї з погляду сучасної моралі, зазвичай цитують праці кількох філософів, котрі засуджують Ерос і еротичну насолоду. Але тут наявна певна плутанина. Бо ці нечисленні в Елладі моралісти взагалі засуджували всі надмірності без розбору, для них не існувало жодної відмінності між жінкою і келихом фалернського вина, між оргією альковною та оргією застільною. Наш сучасник-француз, замовляючи в якомусь паризькому ресторанчику для себе самого вечерю за шість луїдорів, видавався б отим давнім лицемірам не менш винним за іншого парижанина, котрий прагне відчутти солод палких любовних обіймів просто на вулиці міста, і він був би просто приречений за чинними законами опинитися на рік у

¹ Муне-Сюллі, Жан (1841–1916) – видатний французький актор театру та німого кіно.

² Леконт де Ліль, Шарль (1818–1894) – французький і реюньйонський поет, голова парнаської школи.

тюрмі. На щастя для Еллади, всіх надміру суворих моралістів вважали в античному суспільстві за небезпечних божевільних: таких висміювали на сцені, їх винагороджували тумакми на вулицях, тирані опускали їх до рівня придворних блазнів, а вільні громадяни виступали за їхнє видворення зі столиці. Однак усі наступні моралісти, від часів Ренесансу й донині, виставляли античну мораль як натхненницю їхньої убогої цноти, свідомо підмінюючи таким чином історичні реалії. Якщо антична мораль і підкорювала уми своїх сучасників, якщо вона й заслуговує, аби люди з нашого століття брали її за взірць, то лишень тому, що ніхто не зміг так, як вона точно й безпомилково, відрізнити гарне від поганого, справедливе від несправедливого, посилаючись на критерій прекрасного; ніхто не зміг відвертіше проголосити право кожної людини шукати особисте щастя в тих рамцях, що ними вона обмежена таким самим правом іншої людини, й ніхто не зміг так переконливо заявити, що під небесами немає нічого більш блаженного і священного за тілесне кохання, Ерос, нічого більш гармонійного й прекраснішого за людське тіло.

Такою була мораль народу, котрий схилився перед Афродітою й звів Акрополь; і я додаю, що саме цю мораль сповідують, потаємно чи явно, всі істинно великі люди новіших часів, я лишень підтверджую відому істину, що так часто вже підтверджена: великі артисти, письменники, полководці, державні діячі ніколи не вважали протизаконною неабияку терпимість античної моралі.

Аристотель розпочинає життя, розтринькавши батьківський спадок з куртизанками; завдяки поетесі Сапфо став відомий вишуканий любовний порок; Цезар – плішивий сластолюбець; проте й Расін¹ не був байдужий до красунь зі свого театру, і Наполеон не уславився стриманістю! Романи Мірабо², грецькі вірші Шеньє, листування Дідро, праці Монтеск'є не поступаються за вільнодумством творам Катулла, й навіть найскромніший се-

¹ Расін, Жан (1639–1699) – французький драматург, представник класицизму.

² Мірабо (Оноре Габріель Рікеті, граф де Мірабо, 1749–1791) – французький політик, письменник, оратор, дипломат.